

Justyna Adamus-Kowalska

"Belliculum diplomaticum VI
Thorunense : od dyplomatyki i
archiwistyki do dokumentu
elektronicznego", pod red. Krzysztofa
Kopińskiego i Janusza Tandeckiego,
Toruń 2016 : [recenzja]

Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media nr 4 (23), 237-242

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Justyna Adamus-Kowalska

Zakład Zarządzania Informacją
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: justyna.adamus@us.edu.pl

Belliculum diplomaticum VI Thorunense : od dyplomatyki i archiwistyki do dokumentu elektronicznego / pod red. Krzysztofa Kopińskiego i Janusza Tandeckiego. – Toruń : Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 2016. – 233 s. ; 25 cm. – ISBN 978-83-65127-10-5

Wydana w 2016 r. publikacja pt. *Belliculum diplomaticum VI Thorunense : od dyplomatyki i archiwistyki do dokumentu elektronicznego* powstała jako pokłosie konferencji, która odbyła się w dniach 14–15 maja 2015 r. w Toruniu. Autorzy tekstów podjęli się próby odpowiedzi na pytanie, jak zmienia się archiwistyka i dyplomatyka pod wpływem wprowadzenia nowej, elektronicznej formy dokumentu. Jako pierwszy problem ten rozważał Hadrian Ciechanowski w artykule pt. *Księgi wpisów od średniowiecza do XXI wieku na przykładzie rejestracji wieczystej*. Autor omówił rozwój rejestrów nieruchomości, praw do nich i ciężących na nich zobowiązań, mających stanowić gwarancję bezpieczeństwa obrotu nieruchomościami od czasów średniowiecza do XXI w. Wyjaśnił, na czym polegały czynności związane z nabywaniem nieruchomości oraz w jaki sposób rejestrowano te czynności. Początkowo danych nie spisywano w formie oficjalnych dokumentów, ale z czasem malało znaczenie dokumentu prywatnego i w obrocie nieruchomościami zaczęto posługiwać się księgami prowadzonymi na dworach książęcych lub przez sądy. Jak podał autor, w Polsce ten sposób rejestracji zapoczątkowano w 1322 r. H. Ciechanowski wskazał, że datą wprowadzenia ksiąg wieczystych był rok 1722 w Prusach, a następnie w pozostałych państwach zaborczych. Wskazane zostały obowiązujące normatywy w tym zakresie, aż do ustanowienia prawa rzeczowego, prawa o księgach wieczystych, oraz inne przepisy, przyjęte w Polsce

w 1946 i 1947 r. Księgi wieczyste były przedmiotem kolejnych aktów prawnych, które autor także omawia, aż do 2001 r., kiedy do obrotu nieruchomościami została wprowadzona elektroniczna księga wieczysta. Tekst zasługuje na uwagę, ponieważ stanowi cenne źródło informacji na temat rozwoju kancelaryjnej formy dokumentu rejestrującego dane o nieruchomościach.

Kolejny referat, autorstwa Janusza Bonczkowskiego, zatytułowany *Kancelaria miasta Grudziądza i jej wytwory w średniowieczu i u progu czasów nowożytnych* pokazuje, jak powstał i rozwijał się Grudziądz oraz jak dokumentowane było jego funkcjonowanie. Nie zachowała się dokumentacja z początków istnienia miasta, ale przypuszcza się, że do pełnego wykształcenia kancelarii mogło dojść między drugą połową XIV a początkiem XV stulecia, kiedy pisarze miejscy zaczęli prowadzić pierwsze księgi wpisów. Autor na podstawie zachowanej dokumentacji prześledził rozwój kancelarii miasta i pokazał, że miał on charakter stopniowy – najpierw było to niewielkie skryptyorium, a dopiero później uzyskało ono pełny kształt, wraz z ostatecznym ukonstytuowaniem się organów miejskich oraz zaprowadzeniem pierwszych ksiąg wpisów.

Katarzyna Madejska i Marcin Pytel w tekście pt. *O potrzebie, założeniach i metodzie edycji kodeksu dyplomatycznego Lublina* opisali prace nad kodeksem dyplomatycznym Lublina. Omówiony zbiór jest w przygotowaniu i ma zawierać wszystkie zachowane dokumenty Lublina oraz dokumenty związane z tym miastem za lata 1317–1795. Ta ciekawa inicjatywa została zaprezentowana pod względem założeń oraz metody opracowania. Z tekstu można się także dowiedzieć, że kodeks zostanie udostępniony na portalach: Lublin w dokumencie oraz Monasterium.

Krzysztof Syta w artykule pt. *Proces aktotwórczy na dworze Izabeli z Poniatowskich Branickiej w Białymstoku w świetle listów Wojciecha Matuszewica podskarbiego białostockiego z lat 1772–1797* przeanalizował korespondencję obrazującą zarządzanie na dworze siostry króla Stanisława Augusta, dokonał przeglądu zachowanej dokumentacji pod względem jej zawartości oraz pokazał, w jaki sposób był zarządzany białostocki dwór.

Historycznie ukształtowane formy dokumentów mogą być udostępniane zgodnie z nowoczesnymi metodami i standardami obowiązującymi w archiwistyce, w tym szczególnie przy wsparciu rozbudowanych indeksów. Przykład takiego podejścia do udostępniania dokumentacji podają Magdalena Biniaś-Szkopek i Adam Kozak w tekście pt. *Nie tylko edycja – współczesne metody udostępniania średniowiecznych ksiąg*

wpisów. Autorzy opisali projekt pod nazwą „Opracowanie i konserwacja zbiorów Archiwum Archidiecezji Poznańskiej: księgi konsystorza poznańskiego (1403–1420)”, realizowany w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe – Priorytet 6 – Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego” przez Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. Podobnie Henryk Niestrój w tekście zatytułowanym *Dokument średniowieczny okiem współczesnego archiwisty – model opisu i standardy digitalizacji dokumentu średniowiecznego* prezentuje współczesne podejście do udostępniania średniowiecznych dokumentów pergaminowych i papierowych. Archiwista ma w tym względzie pewne zadania do wykonania, uwzględniające potrzeby historyków i innych osób korzystających z zasobu, w tym m.in. dokonuje digitalizacji, czyli skanowania materiałów. Zdaniem autora konieczne jest, aby powstały skan zaopatrzyć także w odpowiednio usystematyzowane dane, stąd też zostały omówione obowiązujące standardy i przepisy o digitalizacji oraz narzędzia informatyczne wykorzystywane w archiwach. Szczególnie ciekawy jest pogląd H. Niestroja w kwestii konsekwencji, jakie niesie ze sobą pozabawienie dokumentu pierwotnego nośnika, na którym została zapisana jego treść.

Wkraczanie w dziedzinę zarządzania dokumentacją opisał Krzysztof Skupieński w artykule pt. *Pytania o causae bellorum diplomaticorum w XXI wieku. Od dyplomatyki mediewistycznej do Records Management*. Zaprezentował on trendy rozwojowe w dyplomatyce światowej i polskiej. Rozważania te miały na celu wskazanie, czy archiwistyka rozumiana jako nauka pomocnicza historii powinna mieścić się w aktoznawstwie czy w dyplomatyce nowożytnej, a może w dyplomatyce współczesnej oraz cyfrowej lub elektronicznej. Przywołane zostały badania m.in. Luciany Duranti, zdaniem K. Skupieńskiego, warte dostrzeżenia przez polskich przedstawicieli nauk o dokumentacji i o archiwum.

Hubert Wajs w tekście pt. *Ephemeris* przedstawił rozwój europejskich norm w zakresie zarządzania dokumentacją. W szczególności skupił się na modelu dokumentu elektronicznego według standardów IDA MoReq, MoReq2 oraz OAIS. Dla zapewnienia autetyczności, wiarygodności, integralności i użyteczności dokumentu przyjęty został rozbudowany system metadanych. Autor wskazał na ważny aspekt tychże współczesnych „tworów”, tj. ich efemeryczny charakter.

Specjalizujący się w zagadnieniach prawnych Marek Konstantkiewicz zamieścił w materiałach pokonferencyjnych opracowanie zatytułowane *Dokument i dokumentacja mające postać elektroniczną z punktu widzenia prawa polskiego doby rewolucji cyfrowej – zarys problematyki*. Polskie prawo reguluje sprawy związane z dokumentacją elektroniczną

w poszczególnych ustawach oraz rozporządzeniach, jednak praca kancelaryjna prowadzona jest w sposób hybrydowy, tj. akta jednej sprawy mogą mieć postać częściowo papierową, a częściowo elektroniczną. Kolejny opisany problem dotyczy przekształcenia dotychczasowych dokumentów papierowych w dokumenty elektroniczne. Autor wskazał także na konieczność wprowadzenia zmian w wielu regulacjach prawnych nieuwzględniających jeszcze posługiwania się dokumentem elektronicznym.

Rafał Galuba w tekście pt. *Terminologia związana z zarządzaniem dokumentacją elektroniczną w polskim prawie* omówił zmiany terminologiczne w kontekście działalności podmiotów publicznych i ich transformacji do globalnego społeczeństwa informacyjnego, nie pomijając przy tym zagadnień prawnych oraz problemów wpływających na nieefektywne zarządzanie dokumentacją. W podobny sposób problematykę dokumentu elektronicznego zreferowała Ewa Perłakowska w artykule pt. *Dokument elektroniczny – sytuacja prawna i faktyczna w ujęciu kancelaryjno-archiwalnym*. Autorka, obok regulacji przyjętych w prawie polskim i europejskim, uwzględniła także definicje dokumentu elektronicznego zawarte w literaturze przedmiotu. Ukazała, jak przebiega dokumentowanie załatwiania i rozstrzygania spraw z uwzględnieniem dokumentu elektronicznego, oraz zwróciła uwagę na to, jak ważne jest, by archiwiści i naukowcy śledzili zmiany we współczesnej kancelarii, by umieli poznać, opisać i wykorzystywać jej wytwory.

Przedmiotem konferencji była również dokumentacja parafialna i kościelna. Temat ten podjął Mateusz Zmudziński w tekście pt. *Droga parafii do e-dokumentu. Programy wspomagające zarządzanie działalnością parafii*. Zaprezentował programy komputerowe wspomagające działalność parafii katolickich w Polsce, takie jak Fara 5.0, Parafia Ewid 4, Parafia Finanse.

Kamila Biernat w referacie pt. *Najnowsze uregulowania procesu digitalizacji w prawie unijnym* omówiła „Zalecenie Komisji UE z dnia 27 października 2011 roku w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych”, „Konkluzje Rady z dnia 10 maja 2012 roku w sprawie digitalizacji dorobku kulturowego i udostępniania go w Internecie oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych”, a także „Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013 roku zmieniającą dyrektywę w sprawie ponownego wykorzystania informacji sektora publicznego”. Autorka szczegółowo omówiła obowiązki państw członkowskich Unii Europejskiej, w tym także Polski, w zakresie wspierania programów związanych z wdrażaniem przepisów wewnętrznych dotyczących pro-

cesu digitalizacji, będących elementem rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Zbynek Svitak w tekście pt. *Zwei Auffassungen der digitalen Dokumente* zaprezentował dwie strony znaczeniowe dokumentów cyfrowych. Źródła historyczne odgrywają ważną rolę w badaniach historycznych oraz archiwalnych i istotne jest ich przeniesienie z postaci tradycyjnej, papierowej na postać elektroniczną. Z drugiej strony powstają dokumenty cyfrowe jako wynik produkcji aktowej. Autor omówił problem zachowania dokumentacji w postaci cyfrowej dla przyszłych pokoleń. Natomiast digitalizacja z formy papierowej do formy elektronicznej oznacza przeniesienie dokumentacji do całkowicie nowego stanu. Zdaniem autora dopiero w przyszłości okaże się, czy ten nowy stan jest właściwy i korzystny.

Problematykę Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją naświetliła Magdalena Heruday-Kielczewska w artykule *Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją – przyszłość i wyzwania dla archiwistów? Doświadczenia poznańskie*. Powołując się na obowiązujące w tym zakresie przepisy prawne i własne obserwacje dokonane podczas odbywania staży, autorka pokazała, jak rozwija się system EZD w Urzędzie Miasta Poznania, Zarządzie Geodezji i Katastru Miejskiego Geopoz oraz w Wielkopolskim Urzędzie Wojewódzkim. Przeprowadzone badania dowodzą, że w środowisku archiwalnym ujawniają się skrajnie różne postawy w stosunku do zmian, jakie niesie ze sobą wdrożenie systemu EZD: od entuzjazmu po duży sceptycyzm.

Dorota Drzewiecka w artykule pt. *Dokumentacja rozpraw sądowych Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej* zaznaczyła, że istotna w problematyce akt jednej instytucji jest dla archiwisty wiedza na temat organizacji, jej funkcjonowania, uwarunkowań historycznych, miejsca oraz roli w strukturze ustrojowej i w społeczeństwie. Po omówieniu sposobów dokumentowania rozpraw w wymienionych krajach D. Drzewiecka podzieliła się refleksją na temat możliwości pełniejszego wykorzystania rozwoju technologii także w Polsce.

Magdalena Wiśniewska w opracowaniu pt. *Relacje oral history w internecie – kilka przykładów z Polski* poddała analizie strony internetowe: Archiwum Historii Mówionej Ośrodka KARTA i Domu Spotkań z Historią, Medialnego Archiwum Jana Pawła II, Ośrodka Brama Grodzka – Teatr NN, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Muzeum Powstania Warszawskiego oraz Instytutu Pamięci Narodowej. Dokładne poznanie narzędzi stosowanych w poszczególnych serwisach umożliwia ich pełne wykorzystanie, zwłaszcza w nauczaniu historii,

bo, jak podkreśla autorka, historia mówiona może angażować uczniów także w proces tworzenia źródeł. Ten sposób prezentowania historii nie może jednak być wykorzystywany jako źródło poważnych badań naukowych. Wypowiedzi zamieszczane w Internecie nie zawierają rzetelnych danych, takich jak data sporządzenia relacji, nazwiska osób, które przeprowadziły wywiad, pytania zadawane podczas wywiadu itd.

Podsumowując, prezentowana publikacja jest cennym źródłem informacji dla osób zainteresowanych szeroko pojmowaną problematyką dokumentu elektronicznego. Daje obraz współczesnych przemian dotyczących warsztatu pracy zarówno archiwisty, jak i historyka czy dokumentalisty. Tworzenie i archiwizowanie dokumentacji na przestrzeni dziejów podlegało kilku rewolucyjnym przemianom, jednak obecny etap rozwoju dokumentu niewątpliwie zasługuje na wnikliwą analizę, jaką przynosi m.in. omówiony pokrótce materiał. Archiwistyka jest coraz bardziej powiązana z nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, a nawet uzależniona od nich. Autorzy poszczególnych tekstów w ciekawy sposób dają obraz tego, jak zmienia się nośnik treści, które obecnie i w przyszłości stanowią będą dobro kulturowe ludzkości.

Książka *Belliculum diplomaticum VI Thorunense : od dyplomatyki i archiwistyki do dokumentu elektronicznego* porusza tematykę z dziedziny archiwistyki i nauk pokrewnych zajmujących się dokumentacją i informacją. Szeroki wachlarz tematów – od najdawniejszej dokumentacji aż po współczesne formy kancelaryjne dokumentów – sprawia, że warto sięgnąć do tekstów poszczególnych autorów, aby na bieżąco śledzić zmiany, jakie dokonują się w tworzeniu, przechowywaniu czy udostępnianiu dokumentacji archiwalnej.